

**Ўзбекистон Республикаси халқ таълими тизимидаги муассасаларида
психологик хизмат тўғрисидаги**

Н И З О М

I. Умумий қоидалар

1.1. Халқ таълими тизими муассасаларида болалар ва ўқувчиларни психологик-педагогик қўллаб-қувватлаш хизмати (кейинги ўринларда Психологик хизмат деб аталади) “Таълим тўғрисида”, «Бола ҳуқуқларининг кафолатлари тўғрисида»ги қонунлари, Кадрлар тайёрлаш миллий дастури, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 14 мартдаги ПҚ-2833-сонли қарори билан тасдиқланган “Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси ва жиноятчиликка қарши курашиш бўйича 2017-2018 йилларга мўлжалланган дастури”нинг 23-бандига мувофиқ ҳамда Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2017 йил 15 мартдаги 140-қарори билан тасдиқланган умумий ўрта таълим тўғрисидаги Низом талаблари асосида ташкил этилади ва Халқ таълими тизимининг муҳим қисми ҳисобланади.

1.2. Ўзбекистон Республикасининг ижтимоий сиёсатида шахс манфаатлари ва таълим устуворлиги, узлуксиз таълим жараёнида миллий ўзликни англаш, миллий ва умумбашарий кадриятларни ўзлаштириш, баркамол инсонни шакллантириш, инсоннинг конституциявий ҳуқуқларидан бири — таълим эҳтиёжларининг қондирилиши жараёнида ўқувчининг қобилиятларини, имкониятларини, ўзига хос хусусиятларини ўрганиш, йўналтириш ва ривожлантириш мақсадида мактабгача таълим муассасалари, умумий ўрта таълим мактаблари, махсус таълим муассасаларида психологик хизмат жорий этилади.

1.3. Таълим муассасаларида жорий этиладиган психологик хизмат мазмуни, психологларнинг иш қўлами ва мазмуни Ўзбекистон Республикаси Халқ таълими вазирлиги, Ўқувчиларни касб-хунарга йўналтириш ва психологик-педагогик республика ташхис Маркази, Республика илмий-методик ташкилотлари, вилоят, туман, шаҳар халқ таълими бошқарув органлари, малака ошириш институтлари томонидан ишлаб чиқилган меъёрий ҳужжатлар, тавсияномалар, йўриқномалар, методик қўлланмалар билан белгиланади.

Мазкур Низомда Ўзбекистон Республикаси Халқ таълими тизимидаги муассасаларда Психологик хизматнинг мақсади, вазифалари ҳамда фаолиятининг ташкилий асослари белгиланган.

1.4. Ўзбекистон Республикаси Халқ таълими вазирлиги муассасаларида Психологик хизмат тизими болалар ва ўқувчиларга узлуксиз психологик хизмат кўрсатишни таъминлайди ва қуйидаги тартибда ташкил этилади:

Юқори даража. Психологик хизматнинг асосий йўналишларини белгилаш, тегишли меъёрий ҳужжатларни ишлаб чиқиш, барча бўғинларда психологлар фаолиятини мувофиқлаштириш, уларни ахборот ва илмий-услубий таъминлаш Ўқувчиларни касб-хунарга йўналтириш ва психологик-педагогик республика ташхис маркази (кейинги ўринларда Республика ташхис Маркази деб аталади) томонидан амалга оширилади.

Ўрта даража. Психологик методикалар, технологиялар ва меъёрий ҳужжатларни амалиётга жорий этиш шунингдек, бевосита таълим муассасалари психологларига услубий ҳамда амалий ёрдам беришга йўналтирилган фаолият Қорақалпоғистон Республикаси ХТВ, вилоятлар ва Тошкент шаҳар халқ таълими бошқармалари таркибидаги ҳамда туман (шаҳар) халқ таълими бўлимларидаги ўқувчиларни касбга йўналтириш ва педагогик-психологик диагностикасини методик таъминлаш кичик гуруҳлари томонидан амалга оширилади.

Туман(шаҳар) халқ таълими бўлими қошида ташкил этилган мактаб психологларнинг методик бирлашмалари ҳам мазкур жараёнда фаол иштирок этади.

Асосий (ижро этувчи) даража. Мазкур Низом билан тасдиқланган психологик хизмат вазифаларининг бевосита бажарилиши мактабгача таълим муассасалари, умумтаълим мактаблари, ихтисослаштирилган мактаблар, махсус мактаб, мактаб-интернатлар ва “Меҳрибонлик уйлари” психологлари томонидан таъминланади.

1.5. Психологик хизмат тизими ўз фаолиятини Республика ташхис Марказининг ташкилий ва услубий раҳбарлигида амалга оширади.

1.6. Психологик хизмати тизимида фаолият кўрсатиш учун “психология фани” ихтисослиги бўйича олий маълумотга эга бўлган психологлар ёки қайта тайёрлашдан ўтиб, “амалиётчи психолог” малакасига эга бўлган олий маълумотли педагоглар жалб этилади.

Бунда, “амалиётчи психолог” малакасини эгаллаш учун қайта тайёрлашга қўйиладиган педагогларнинг таркиби мутахассисликлари бўйича белгиланади ва ХТВнинг қарори билан тасдиқланади.

II. Психологик хизматнинг мақсад ва вазифалари

2.1. Психологик хизматнинг мақсади - шахснинг ҳар томонлама шаклланиши, ривожланиши, самарали ижтимоийлашуви ва мослашуви, болалар ривожланишининг барча ёш давларида психологик саломатлигини муҳофаза қилиш учун психологик-педагогик шарт-шароит яратишдан иборат.

2.2. Психологик хизматининг асосий вазифалари:

турли ёш давларда болаларнинг шахсий, ақлий ва ижтимоий ривожланишини психологик жиҳатдан кузатиб бориш, таълим-тарбиядаги психологик нуқсонларини аниқлаш, уларнинг ақлий ва ижтимоий тараққиётида содир бўлиши мумкин бўлган ҳар қандай салбий оғишларни олдини олиш;

психологик маърифат ва ташвиқот, психологик-педагогик ташхис, коррекцион-ривожлантирувчи, психопрофилактика ва психологик маслаҳат ишларини ташкил этиш ва амалга ошириш;

ўқувчиларни касб-хунарга йўналтириш ва психологик-педагогик диагностика ишларини тубдан яхшилаш, самарадорлигини ошириш;

ўқувчиларнинг қизиқишлари, мойилликлари, қобилиятларини ташхислаш асосида уларнинг касбий ўзлигини англашини психологик таъминлаш;

педагогик жамоаларда соғлом психологик муҳитни қўллаб-қувватлаш, жамоа аъзоларининг ҳиссий-эмоционал ҳолатларини, шахслараро муносабатларини ва зиддиятли ҳатти-ҳаракатларини коррекциялаш, уларнинг психологик маданиятини юксалтиришга қўмаклашиш;

таълим жараёни барча субъектларининг психологик саломатлигини сақлаш учун шароитлар яратиш, оилада, ўқувчилар ва педагогик жамоаларида носоғлом психологик иқлим муаммоларини ҳал этишда амалий ёрдам кўрсатиш, келиб чиқиши мумкин бўлган низоларнинг олдини олиш ва энг мақбул ечимларини топиш орқали уларни бартараф этиш;

ижтимоий муаммолари ва ҳулқида оғишлиги мавжуд болалар ва ўсмирларнинг ижтимоий установкалари, муносабатлари, ҳулқ-атвор мотивларини ўрганиш, уларнинг мактабга ва ижтимоий муҳитга мослаша олмаслик ҳолатларини коррекциялаш, уларни ижтимоий реабилитация қилиш бўйича тадбирларни ташкил этиш ва амалга ошириш, қонуний ҳуқуқ ва манфаатларини ҳимоя қилиш;

психология фани ютуқлари, инновацион психологик методика ва технологияларни таълим жараёни ва психологик амалиётига татбиқ этиш;

истеъдодли ўсмир ва қизларни излаб топиш, иқтидорли болалар ва ўқувчи ёшларни қўллаб-қувватлаш, уларнинг қобилияти ва истеъдодини ўстириш, шахсий ва интеллектуал жиҳатдан ривожлантириш;

уларнинг қобилият, қизиқишлари ва лаёқатлари ҳамда касб-хунарга мойилликлари асосида келажакдаги касбларини тўғри танлашларига ёрдам кўрсатиш, касб танлашдаги мавжуд камчиликлар, иккиланишлар, қарорсизлик ва бошқа турли сабабларга кўра касб танлашдаги бузилишларнинг олдини олиш.

III. Психологик хизматнинг асосий йўналишлари ва мазмуни.

3. Психологик хизмат фаолиятининг асосий йўналишлари қуйидагилардан иборат:

- психологик маърифат ва ташвиқот;
- психологик ташхис (диагностика);
- психологик профилактика;
- психологик коррекция ва ривожлантириш;
- психологик маслаҳатлар;
- касб-хунарга йўналтириш.

3.1. Психологик маърифат ва ташвиқот – педагог ва ўқувчилар (тарбияланувчилар)нинг шунингдек, ота-оналарнинг психологик билимларини шакллантириш ва боитиш, психологик маданиятини ошириш мақсадида амалга оширилади.

Психологик маърифатнинг вазифалари:

ўқувчиларга психология фанидан дастлабки (энг оддий) билимларни бериш ва улар томонидан бу билимларни эгаллашларига эришиш;

ўсмирлар, йигит ва қизларнинг жинсий тарбияси, уларнинг оила психологияси ва оилавий муносабатлар, шахсий гигиена ва касалликларнинг олдини олиш соҳасидаги билимларни шакллантириш;

ҳар бир болага индивидуал ёндашувни амалга оширишда педагоглар, тарбиячилар, ота-оналар ёки қонуний вакилларнинг психологик саводхонлиги ва компетентлигини ошириш;

шахснинг онгли равишда касб-хунар танлашини шакллантириш ва ривожлантиришда уларга бунинг аҳамиятини тушунтириш.

Психологик маърифат ва ташвиқот йўналишидаги ишлар: психология фани мавзулари бўйича факультатив ва тўғарак машғулоти, ўқувчилар учун ёш психологлар клуби, ўқув жараёнининг асосий субъектлари билан яқка тартибдаги суҳбат ва маслаҳатлар, ўқитувчилар учун семинар ва тренинглар, ота-оналар йиғилишларида маърузалар билан чиқишлар, шунингдек, оммавий ахборот воситалари орқали психологик билимларни тарғиб қилиш каби шаклларда ташкил этилиши мумкин.

3.2. Психологик-педагогик ташхис - мактабгача ёшидаги болалар ва мактаб ўқувчиларни психологик жиҳатдан узлуксиз ҳар томонлама ўрганиш, уларнинг индивидуал-психологик ва шахс хусусиятларини - қизиқишлари, лаёқатлари, қобилиятлари, ижтимоий муносабатлари, билиш ва ўқув фаолияти мотивацияларини, ўқиш ва хулқ-атворидаги нуқсонларнинг сабабларини аниқлаш ва таҳлил этиш мақсадида амалга оширилади.

Психологик-педагогик ташхиснинг вазифалари:

таълим муассасасидаги болаларнинг таълим-тарбия жараёнидаги иштироки ҳар бир воқеа, ҳолат, ҳодисаларга муносабатларининг асл сабабларини ўрганиш, диагностик таҳлил этиш;

боғча ёшидаги болалар ва мактаб ўқувчиларининг қизиқишлари, мойиллиги, истеъдоди ва иқтидоридаги асосий йўналиши, унинг даражасини (IQ) аниқлаш;

мактаб ёшидаги болаларнинг бошланғич синфларда ўқишга тайёргарлигини ўрганиш мақсадида уларнинг психологик ривожланиши ва қобилиятларини аниқлаш;

мактабнинг 1-синфига қабул қилинган ўқувчиларнинг мактабга психологик мослашуви ва ривожланиш динамикасини ўрганиш;

ўқувчилар (тарбияланувчилар) ривожланишига тўсқинлик қилаётган омилларни аниқлаш;

бошланғич синф ўқувчиларининг чет тили фанларини ўзлаштиришидаги психофизиологик ҳолатларни ўрганиш, уларда коммуникатив қобилиятлари ҳамда билиш жараёнларининг (сезги, диққат, идрок, хотира, тафаккур, ҳаёл) ривожлантирилганлигини таҳлил этиб бориш;

4-синф ўқувчиларининг ақлий ривожланишидаги сифат ўзгаришлар, 5-синф ўқувчиларининг янги ижтимоий муҳитга мослашуви, ўқув фаолияти, билим, кўникма ва малакаларни (қобилият) эгаллаш динамикаси, шахс сифатлари, шахслараро муносабатлар шаклланишини кузатиб бориш ва таҳлил этиш;

ўқувчиларининг шахсий ва интеллектуал жиҳатдан ривожланиши, таълим ва тарбиядаги психологик нуқсонлари, уларнинг қобилиятлари ҳамда касб-хунарга мойиллик, қизиқишларини ўрганиш;

ўқувчиларни касб-хунарга йўналтиришда психологик ташхис ўтказиш, уларда қайси (олий таълим ёки) ўрта махсус, касб-хунар таълими муассасасида ўқиш истаги борлигини олдиндан ўрганиш, таълими йўналишини ва мутахассисликни танлашида уларнинг қизиқиши, билиш қобилиятлари ва лаёқатини аниқлаш;

ихтисослаштирилган давлат умумтаълим мактабларига ўқувчиларни қабул қилишда уларнинг иқтидори ва билиш қобилиятларини аниқлаш ва баҳолаш;

тарбияси қийин, девиант хулқлилар, ўзлаштириши паст бўлган ўқувчиларнинг интеллектуал жиҳатдан ривожланишини ва шахс хусусиятларини аниқлаш, хулқ-атвор мотивларини ва хулқида оғишлар пайдо бўлиши сабабларини ўрганиш;

шахсий муаммоларнинг ечимини топиш ва уларга зарур психологик ёрдам кўрсатиш мақсадида ота-оналар, педагоглар (уларнинг розилиги билан) билан ташхис ишларини олиб бориш.

Психологик ташхис жараёни - турли психологик ташхис методикалари ёрдамида ўқувчилар (тарбияланувчилар) билан сўровномалар ва тест-синовларни ўтказиш;

турли ўқув фанлар бўйича дарс ва дарсдан ташқари машғулотларини кузатиш, натижаларни “Психологик-педагогик ташхис дафтари”да қайд этиб бориш ва таҳлил этиш;

ўқувчилар, ота-оналар ва педагоглар билан суҳбатлар ўтказиш ва савол-жавоб тадбирларини ташкил этиш;

боланинг уйдаги шароитларини, оилавий муҳити ва ўзаро муносабатларини ўрганиш, унинг ривожланишига таъсир этувчи омилларни кузатиш ва таҳлил этиш;

ташхис натижалари билан ўқувчилар, ота-оналар ёки қонуний вакиллари, педагогларни таништириш каби шаклларда ташкил этилиши мумкин.

3.3. Психологик профилактика – болаларнинг психологик саломатлигидаги бузилишлар, уларнинг ақлий тараққиётида, шахсий ва ижтимоий ривожланишидаги салбий оғишларни ўз вақтида олдини олиш мақсадида амалга ошириладиган тадбирлар.

Психологик профилактиканинг вазифалари:

психологик ташхис натижасида аниқланган бола ривожланишидаги барча салбий иллатларнинг олдини олиш;

суҳбатлашиш ва ташхис текширувлари натижалари, шунингдек, ота-оналар ёки қонуний вакиллар ва педагоглардан олинган маълумотлар асосида болаларнинг психологик саломатлигини тиклаш;

ижтимоий-психологик муаммолари мавжуд, ҳуқуқда оғувчанлиги бўлган болалар ва ўсмирларда ҳуқуқ оғишининг олдини олишга қаратилган чораларини кўриш;

вояга етмаган болаларнинг ўз жонига қасд қилиш ҳолатларининг олдини олиш бўйича чоралар белгилаш, уларни ота-оналар ва синф раҳбарлари билан ҳамкорликда амалга ошириш;

асабий-психик зўриқиш ва шахс сифатларининг бузилиши аломатлари аниқланган, шунингдек, аддиктив қарамликда бўлган (наркотиклар, токсик моддаларга ружу қўйиш, интернет-қарамлик ва бошқа шу каби ҳолатлардаги) ўсмирларга психологик ёрдам кўрсатиш;

болаларнинг катталар ва тенгдошлари билан бўладиган мулоқоти ҳамда муносабатларида психологик шикаст етказувчи омилларни бартараф этишга ёрдам кўрсатиш;

ўқувчиларда (таълим босқичи, тури, йўналиши ва) касб танлашдаги мавжуд камчиликлар, иккиланишлар, қарорсизлик, ва бошқа турли сабабларга кўра касб танлашдаги бузилишларнинг олдини олиш, болалар ва ўсмирларни ўз қизиқишлари, мойилликлари, қобилиятлари ва билимларини тадбиқ этишни хоҳлаган ҳаётий фаолият соҳаларини англаб этишга тайёрлаш;

шахс ва жамоага ижобий психологик таъсир кўрсатиш, руҳий-асаб ва психосоматик касалликлар келиб чиқишининг олдини олиш;

ота-оналар ёки қонуний вакилларга, педагогларга (уларнинг розилиги билан) шахслараро муносабатларда, оилада ёки педагогик жамоада носоғлом психологик иқлим муаммоларини ҳал этишда психологик ёрдам кўрсатиш, психологик шикаст етказувчи омиллар таъсирини бартараф этиш бўйича чоралар кўриш.

Психологик профилактика фаолияти қуйдаги шаклларида ташкил этилиши мумкин:

психологик ёрдамга муҳтож бўлган шахс билан яқка тартибдаги суҳбат ва маслаҳатлар ўтказиш;

ўқувчилар, ўқитувчилар ва ота-оналар йиғилишларида аниқланган муаммолар мавзуларига бағишланган маърузалар ва тақдимотлар билан чиқишлар қилиш, видеофильмлар кўрсатиш;

соғлиқни сақлаш тизими ходимлари, психиатрия фани мутахассислари, маҳалла оқсоқоллари, ички ишлар органлари ходимлари билан учрашувлар ва суҳбатларни ташкил этиш;

психологик маърифат ва ташвиқот имкониятлари ва усулларида кенг фойдаланиш.

3.4. Психологик коррекция ва ривожлантириш - шахснинг шаклланиши ва психик ривожланишида содир бўлган салбий бурилиш ва нуқсонларни, руҳий оғиш ва кечикишларни бартараф этиш, ижтимоий-психологик муҳитни соғломлаштириш,

шахслараро муносабатлардаги зиддият ва низоларни юмшатиш, тарбияланувчилар (ўқувчилар) муомаласи ва ҳуққ-атворидаги бузилишларни тузатиш, шахснинг ривожланиши учун зарур шарт-шароитлар яратишга йўналтирилган фаолият.

Психологик коррекция ва ривожлантиришнинг вазифалари:

турли ёшдаги болаларнинг психик, ақлий ва шахсий ривожланишидаги салбий ўзгаришлар ва оғишларни бартараф этиш;

ўқувчилар (тарбияланувчилар)даги онгидаги ўзгарувчан психик жараёнлар, ижтимоий ҳаётдаги муносабатларга салбий ёндошиш ҳолатларини коррекциялаш;

таълим ва мустақил ўқув фаолияти жараёнида ўқувчиларнинг билиш фаоллиги ҳамда кизиқишларини ривожлантириш мақсадида уларнинг интеллектуал пассивлигини коррекциялаш;

ижтимоий-психологик муаммолари мавжуд, ҳуққида оғувчанлиги бўлган болалар ва ўсмирларнинг ижтимоий ҳаётдаги муносабатлари, ҳуққ-атвор мотивларини, уларнинг мактабга ва ижтимоий муҳитга етарли даражада мослаша олмаслик ҳолатларини коррекциялаш;

педагогик жамоа аъзоларининг хиссий-эмоционал ҳолатларини, таълим-тарбия жараёни барча субъектлари ўртасидаги шахслараро муносабатларини ва зиддиятли хатти-ҳаракатларини коррекциялаш, уларнинг психологик маданиятини юксалтириш, раҳбарларнинг бошқарув услубини оптималлаштириш.

Психологик коррекция фаолияти якка, гуруҳий ва оилавий тартибда олиб борилади, ўйин, мулоқот, суҳбат, тренинг, машқ ва машғулотлар шаклларида ташкил этилади.

3.5. Психологик маслаҳат - ўқувчилар, тарбияланувчилар, уларнинг ота-оналари ёки қонуний вакилларига, таълим муассасаларининг раҳбарлари ва педагогларига касбий ва ҳаётий муаммоларни ва зиддиятли муносабатларни ҳал этилишида психологик ёрдам кўрсатиш, уларни ўз психологик саломатлигини муҳофаза қилишга ўргатиш, тўғри қарорлар қабул қилиш ва ички психологик имкониятлардан фойдаланиш учун шароит яратишга йўналтирилган фаолият.

Психологик маслаҳатларнинг вазифалари:

таълим муассасалари ходимларига болаларнинг руҳий, ақлий, шахсий ва ижтимоий ривожланишининг ёш хусусиятлари, ривожланишдан орқада қолиши ва бузилишлари ҳамда кечикишлар, уларни коррекциялаш, шунингдек, болаларни бошланғич синфда ўқишга ва мактабга мослашувга психологик тайёрлаш масалалари бўйича маслаҳатлар бериш;

болаларнинг бошланғич синфлардан ўрта синфларга ўтиши, шунингдек, мактабни битириш ва таълимнинг кейинги босқичида таълим тури ва муассасаси (университет, академик лицей, касб-ҳунар коллежи)ни танлаш масалаларида ўқувчилар, ота-оналар ёки қонуний вакилларга маслаҳатлар бериш;

мактаб - интернатлар, меҳрибонлик уйлари, шунингдек, етим болалар таълим олаётган умумтаълим муассасалари ходимларига таълим-тарбия, болаларнинг ижтимоийлашуви ва мослашувини психологик кузатиш масалалари бўйича маслаҳатлар бериш;

таълим муассасалари раҳбарларига педагогик жамоани бошқаришни оптималлаштириш, қўл остидаги ходимлар билан шахслараро муносабатлар, юзага келиши мумкин бўлган низоларни ҳал этиш ҳамда соғлом психологик муҳитни таъминлаш масалаларида маслаҳатлар бериш;

ўқувчилар ва тарбияланувчиларда мустақил таълим олиш, ўз-ўзини тарбиялаш, ўз-ўзини коррекциялашга ижобий муносабатларни шакллантириш ҳамда уларни амалиётда қўллаш бўйича тавсиялар бериш;

мактаб-интернатлар, “Меҳрибонлик уйлари” ходимларига, шунингдек, ота-она қаровисиз қолган етим болалар таълим олаётган мактабларнинг педагогларига бу болаларнинг таълим- тарбия олиши, психологик ҳамроҳлик, ижтимоийлашуви ва мослашуви масалаларида маслаҳатлар бериш;

Психологик маслаҳат якка тартибда ва гуруҳий суҳбатлар тарзида ўтказилади шунингдек, ҳамкор ташкилотлар вакиллари, соғлиқни сақлаш тизими ходимлари, психиатрия фани мутахассислари, маҳалла оқсоқоллари, ҳуқуқ-тарғибот идоралари ходимлари билан учрашувлар ҳамда давра суҳбатлари шаклларида ташкил этилади ва профилактик- коррекцион характерга эга бўлади.

3.6. Касб-хунарга йўналтириш - ўқувчиларнинг индивидуал қизиқишлари, мойилликлари, лаёқати, қобилиятларини ташхиси натижаларига мос, жамият ва меҳнат бозорининг муайян касб ва мутахассисликларга бўлган эҳтиёжларини инобатга олган ҳолда касб-хунарларни онгли ва мустақил танлаш учун тайёрлаш, уларни касбий ўзлигини англашлари учун ёрдам беришга қаратилган психологик-педагогик фаолият.

Касб - хунарга йўналтиришнинг асосий йўналишлари ва вазифалари:

касбий маърифат - ўқувчиларга турли касблар, ихтисосликлар, мансаб лавозимлари, танланган касбни, ихтисосликни эгаллаш мумкин бўлган таълим босқичлари, турлари ҳамда таълим муассасалари, шунингдек, касбнинг инсонга, унинг жисмоний, психологик ва шахсий сифатларига, саломатлигига қўядиган талаблари ҳақида маълумотлар бериш;

касбий ташхис – ўқувчиларнинг билиш (ўқув предметларига, фанга) ва касбий (касбларга, мутахассисликларга) қизиқишларини, касб танлаш мотивлари ва касбий режаларини аниқлаш ҳамда баҳолаш;

касбий маслаҳат - ўқувчиларга уларнинг индивидуал хусусиятлари ва меҳнат бозори талабларига, таълим олиш ҳамда келгусида ишга жойлашиш имкониятларига мувофиқ касб ва таълим муассасасини танлашга ёрдам бериш;

касбий тарбия - болалар ва ўсмирларда меҳнат малака ва кўникмаларини, касбларга қизиқиш, меҳнатсеварлик, ишчанлик ҳамда маъсулиятни шакллантириш ва ривожлантириш.

Ўқувчиларни касб-хунарга йўналтириш бўйича тадбирлар Ўзбекистон Республикаси Халқ таълим вазирлиги, Республика ташхис маркази буйруқлари, фармойишлари, меъёрий ҳужжатлари ва методик тавсиялари асосида ташкил этилади ва бевосита таълим муассасаларининг психологлари томонидан амалга оширилади.

IV. Психологик хизматнинг фаолиятини ташкил этилиши

4.1. Республика ташхис маркази халқ таълими тизимидаги психологик хизматга умумий раҳбарлик қилади ва психологик хизмат фаолияти йўналишида қуйидагиларни амалга оширади:

психологик хизмат фаолиятини белгиловчи ва тартибга солувчи меъёрий ҳужжатларни ишлаб чиқади ва ўрнатилган тартибда тасдиқлаш учун Халқ таълими вазирлигига киритади;

Қорақалпоғистон Республикаси ХТВ, вилоятлар ва Тошкент шаҳар халқ таълими бошқармалари таркибидаги ўқувчиларни касбга йўналтириш ва педагогик-психологик

диагностикасини методик таъминлаш кичик гуруҳлари психологлари бевосита Республика ташхис маркази директори томонидан (ёки Республика ташхис маркази директори билан келишилган ҳолда) тайинланади ва вазифасидан озод қилинади;

халқ таълими тизимидаги психологик хизматнинг ташкил этилиши мониторингини олиб боради, фаолияти самарадорлигини ўрганади, аниқланган камчиликларни бартараф этиш бўйича тавсиялар ишлаб чиқади;

психологик хизматни амалга ошириш ва ўқувчиларни касб-хунарга йўналтириш бўйича илғор маҳаллий ва хорижий тажрибаларни ўрганади ва оммалаштиради, таълим амалиётига жорий этади;

психологик хизмат соҳасидаги инновацияларини психологлар фаолиятига тадбиқ этиш ва уни янада такомиллаштириш бўйича тадбирлар белгилайди ва амалга оширади;

психологик хизматни такомиллаштириш муаммолари, хусусан болалар ҳуқуқлари, саломатлиги муҳофазаси, ижтимоий ҳимояси ва мослашуви, ўсмирлар ўртасида ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш бўйича республика илмий-амалий конференциялари ва семинарларини ташкил этади;

психологларнинг малака оширишлари, аттестациядан ўтказилиши, уларга белгиланган тартибда малака тоифалари берилиши мониторингини ташкил этади ва амалга оширади.

психологик хизматнинг ташкил этилиши ва фаолияти самарадорлиги бўйича Қорақалпоғистон Республикаси ХТВ, вилоятлар ва Тошкент шаҳар халқ таълими бошқармалари таркибидаги ўқувчиларни касбга йўналтириш ва педагогик-психологик диагностикасини методик таъминлаш кичик гуруҳлари ҳисоботларини кўриб чиқади ва таҳлили натижаси бўйича тегишли қарорларни қабул қилади;

психологик-педагогик йўналишда таълим муассасалари фаолиятини такомиллаштириш юзасидан таклифларни ишлаб чиқади ва Халқ таълими вазирлиги раҳбариятига киритади;

шахснинг ҳар томонлама шаклланиши ва уйғун ривожланиши, ўқувчиларни узлуксиз касб - хунарга йўналтириш вазифаларидан келиб чиққан ҳолда психологик хизмат самарадорлигини оширишда ахборот ва илмий - методик таъминотини йўлга қўяди;

психологлар амалиётда қўллашлари учун ўқувчиларни психологик-педагогик ташхисдан ўтказиш методикаларини (анкеталар, тестлар, сўровномаларни), касб-хунарга йўналтириш дастурлари ва методикаларини, шунингдек, психопрофилактика дастурларини, психологик тренингларни, тегишли методик тавсияларни тажриба-синовдан ўтказди ва шароитга мослаштиради;

психологик хизматининг фаолиятига оид услубий материалларни яратилиши ва амалиётга жорий этилиши Республика ташхис маркази ҳузуридаги жамоатчилик асосида ташкил этиладиган Илмий-Методик Кенгаши томонидан мувофиқлаштирилади. Кенгаш таркиби манфаатдор вазирлик ва идоралар билан келишган ҳолда уларнинг вакилларида шакллантирилади ва халқ таълими вазири томонидан тасдиқланади.

Республика ташхис маркази ҳузуридаги жамоатчилик асосида ташкил этилган Илмий-Методик Кенгаш ўзининг Низомида белгиланган асосий вазифалари ва ваколатлари доирасида фаолиятини олиб боради.

4.2. Қорақалпоғистон Республикаси ХТВ, вилоятлар ва Тошкент шаҳар халқ таълими бошқармалари таркибидаги ўқувчиларни касбга йўналтириш ва педагогик-психологик диагностикасини методик таъминлаш кичик гуруҳлари томонидан психологик хизмат йўналишида қуйидагилар амалга оширилади:

тасарруфидаги таълим муассасаларида психологик хизматни амалга оширилишига методик раҳбарлик қилади ва фаолият назоратини олиб боради;

Республика ташхис маркази, Республика болалар ижтимоий мослашув маркази, шунингдек, бошқа болалар ташкилотлари ва илмий муассасалар томонидан ишлаб чиқилган психологик хизматга доир меъёрий ҳужжатларни, методик, дастурий ва ўқув материалларини амалиётга жорий этади;

мактаб амалиётчи психологларига болалар, уларнинг ота-оналари ёки қонуний вакиллари, шунингдек, таълим муассасалари педагоглари билан ишлашда методик ва амалий ёрдам кўрсатади;

тасарруфидаги таълим муассасаларида психологик хизматнинг ташкил этилиши мониторингини олиб боради, фаолияти самарадорлигини ўрганади, аниқланган камчиликларни бартараф этишга амалий ёрдам кўрсатади.

илғор иш тажрибаларни ўрганади ва оммалаштиради, таълим муассасалари амалиётига жорий этади;

психологик хизматни соҳаси бўйича ҳудудий, туман (шаҳар) миқёсидаги анжуманлар ва ўқув-амалий семинарларини ташкил этади;

психологлар малакасини оширишни ташкил этади, уларни аттестациядан ўтказиш бўйича чора-тадбирлар белгилаш юзасидан таклифлар тайёрлайди, малака тоифалари берилишининг ҳисобини юритади.

психологик хизматнинг ташкил этилиши ва фаолияти самарадорлиги бўйича туман (шаҳар) халқ таълими бўлимларидаги психологик хизмати ходимларига методик ёрдам кўрсатиш, ўқувчиларни касбга йўналтириш ва педагогик-психологик диагностикасини методик таъминлаш кичик гуруҳлари ҳисоботларини ўрганади ва таҳлили натижаси бўйича тавсиялар беради

4.3. Туман (шаҳар) халқ таълими бўлимларидаги психологик хизмати ходимларига методик ёрдам кўрсатиш, ўқувчиларни касбга йўналтириш ва педагогик-психологик диагностикасини методик таъминлаш кичик гуруҳининг фаолияти мазкур Низомнинг 9 бандида кўрсатилган тартибда ташкил этилади ва амалга оширилади. Унинг раҳбари лавозимида, Республика ташхис маркази директори билан келишилган ҳолда, олий маълумотга эга бўлган психолог тайинланади.

4.4. Мактабгача, умумий ўрта таълим муассасалари, ихтисослаштирилган мактаблар, “Меҳрибонлик уйлари”, махсус мактаб ва мактаб-интернатлари раҳбарларининг мажбуриятларига қуйидагилар киради:

таълим муассасада психологик хизматнинг ташкил этилишига умумий раҳбарлик қилиш, психологнинг иш режасини (йиллик, чораклик, ойлик) кўриб чиқиш ва тасдиқлаш;

психологнинг самарали фаолият юритиши учун зарур ташкилий ва моддий - техник шароитларни яратиш;

психолог фаолиятини зарур психологик адабиётлар, илмий - методик, ўқув-дидактик ва кўргазмали материаллари, ўқув видеофильмлари, муайян психологик методикалари (тестлари) билан таъминлаш;

ота-оналар ва педагоглар учун ўтказиладиган психологик маърифий тадбирларни (суҳбатлар, маърузалар, семинарлар, тренингларни) ташкил этиш шунингдек, диагностик, коррекцион, профилактик тадбирлар ва психологик маслаҳатларини ўтказишда психологга амалий ёрдам кўрсатиш;

таълим муассасасида амалга оширилган психологик хизмат фаолияти натижаларини раҳбар ҳузуридаги йиғилишларда, педагогика кенгашларида, жамоа йиғинларида кўриб чиқиш;

психолог фаолиятининг барча йўналишлари ва натижаларини назорат қилиш, иш режаси бажарилиши юзасидан ойлик, чораклик, йиллик ҳисоботларини кўриб чиқиш ва тасдиқлаш.

4.5. Таълим муассаса психологининг вазифалари:

ўз фаолиятини мазкур Низомда ҳамда Республика ташхис маркази қошидаги Илмий-методик кенгаш қарорлари билан тасдиқланган тавсияларига мувофиқ ташкил этиш;

Низомда белгиланган психологик хизматининг ҳар бир йўналиши ва иш турлари бўйича ўз фаолиятини режалаштириш, режаларни тасдиқлаш учун таълим муассаса раҳбарига тақдим этиш, улар ижросини таъминлаш;

ҳар бир йўналишда режалаштирилган иш турлари ва тадбирларни амалга ошириш бўйича ҳужжатлар ва ишланмаларни (машғулот режалари, суҳбатлар сценарийлари, семинар ва тренинг машғулотлари ва турли дастурларини, ташхис натижалари бўйича маълумотнома, хулосалар ва ҳоказоларни) Республика ташхис маркази тавсияларига мувофиқ тайёрлаш;

ўз фаолиятининг барча йўналишлари бўйича бажарилган ишлар натижаларини ва ижроси юзасидан маълумотларни мунтазам қайд этиб боришни Халқ таълими вазирлиги томонидан тасдиқланган тартиб ва ҳужжатлар шаклида амалга ошириш;

таълим муассасада психолог хонасини “Умумтаълим мактабларида психологик хизмат хонасини ташкил этиш юзасидан йўриқнома” талабларига мувофиқ ташкил этиш ва уни меъёрий ҳужжатларда белгиланган талаблари асосида жиҳозлаш бўйича чоралар кўриш;

режалар ижроси юзасидан ҳисоботлар тайёрлаш, уларни таълим муассаса директориға тақдим этиш;

таълим муассасанинг раҳбари ҳузуридаги йиғилишларда, педагогика кенгашларида, метод кенгаш ва жамоа йиғинларида ҳамда туман(шаҳар) халқ таълими бўлими қошида ташкил этилган психологларнинг методик (услубий) бирлашмаси фаолиятида иштирок этиш;

ўқувчиларни (тарбияланувчиларни), педагогларнинг психологик саломатлигини муҳофаза этиш;

ижтимоий-психологик муаммолари мавжуд, ҳуқида оғувчанлиги бўлган болалар ва ўсмирлар ҳамда ўзлаштириши суст бўлган ўқувчилар билан тегишли психологик чора-тадбирларни амалга ошириш;

информацион хуружларнинг хавфи, интернетнинг салбий таъсирини, ёшлар тарбиясига катта хавф солаётган “оммавий маданият”нинг кириб келиши, вояга етмаганлар назоратсизлиги, қаровсизлиги, улар томонидан турли хил ҳуқуқбузарлик, ўз-жонига қасд қилиш ҳолатларининг олдини олиш каби йўналишлар бўйича чоралар белгилаш ва амалга ошириш;

мактаб, оила, маҳалла ҳамкорлиги доирасида амалга ошириладиган тадбирларда фаол иштирок этиш;

ижтимоий-психологик муаммолари мавжуд, ҳуқида оғувчанлиги бўлган ҳуқуқбузарлик содир этган болалар ва ўсмирлар билан профилактик ишларни амалга оширишда синф раҳбарлари ва туман вояга етмаганлар ишлари бўйича комиссиялар билан ҳамкорлик ишларини олиб бориш, психологик тавсифномалар тайёрлаш, комиссия қарорларини ишлаб чиқишга кўмаклашиш;

ўзининг касбий маҳоратини ошириш мақсадида режали асосда малака ошириш курсларига қатнашиш, илғор иш тажрибаларини ҳамда соҳасига оид янги илмий-услубий адабиётларни ўрганиш;

ўқитувчига дарс жараёнини самарали ташкил этишнинг психологик механизмини тавсия этиш.

V. Психологларнинг ҳуқуқлари ва жавобгарлиги

5.1. Психолог педагогик жамоанинг тенг ҳуқуқли аъзоси, таълим жараёнининг бевосита иштирокчиси сифатида педагоглар учун белгиланган барча кафолатлар ва имтиёзлардан фойдаланиш, бошқарув органларига сайлаш ва сайланиш ҳуқуқларига эга.

5.2. Психологларнинг малака оширишлари ва аттестациялари педагоглар учун белгиланган тартибда амалга оширилади.

5.3. Мазкур Низомда белгиланган вазифаларини амалга ошириш мақсадида психолог куйидаги ҳуқуқларга эга:

болалар, уларнинг ота-оналари ёки қонуний вакиллари, шунингдек, таълим муассасаси педагоглари билан олиб бориладиган ишларнинг муайян йўналишларини мустақил шакллантириш;

психологик хизматни амалга ошириш доирасида тадбирларнинг кетма-кетлигини белгилашни ўзи ҳал этиш, мактабгача таълим, умумтаълим муассасаси, меҳрибонлик уйи педагогик фаолиятининг ўзига хос томонлари, муайян шарт - шароитлари ва контингентини ҳисобга олган ҳолда устувор йўналишларни белгилаш;

таълим муассаса раҳбариятига ўзи учун хона, мебель жиҳозлари, компьютер ва бошқа техника воситалари, идора буюмлари ажратилиши тўғрисидаги талабномалар билан мурожаат қилиш;

таълим муассасаси маъмурияти билан келишган ҳолда синфдаги ва синфдан ташқари машғулотларда шунингдек, бошқа тадбирларда ўқувчиларнинг ҳуқ-атвори ҳамда индивидуал хусусиятларини, уларнинг ўқишга, синф раҳбари ва ўқитувчилар билан муомала муносабатини ўрганиш мақсадида иштирок этиш;

дарслар, машғулотлар, тарбиявий тадбирларни кузатиш, таҳлил этиш, синфлар ва ўқувчиларнинг шахсий ҳужжатлари билан танишиш, тегишли таклиф ва маслаҳатлар бериш;

педагогик ва методик кенгашларда, услубий бирлашмаларнинг йиғилишларида аъзо сифатида, таклиф этилганда ёки касбий эҳтиёжлари асосида иштирок этиш;

психологик-педагогик ташхисга оид янги методикалар, психопрофилактика ва коррекцион - ривожлантирувчи дастурларни ишлаб чиқиш, синовдан ўтказишда қатнашиш, уларни амалиётга жорий этишда иштирок этиш;

психологик тадқиқот ва тажрибалар ўтказиш, уларнинг натижаларини илмий журналларда ҳамда бошқа матбуот нашрларида эълон қилиш;

муассаса маъмурияти кўрсатмалари психологнинг мазкур Низомда белгиланган фаолият йўналишлари, вазифалари ва мажбуриятларига зид бўлса, уларни бажармаслик;

болалар тақдирини ҳал этувчи турли идоралар ва комиссиялар ишида маслаҳат овози ҳуқуқи билан қатнашиш, қабул қилинган қарорлар қониқтирмаган ҳолатларда юқори турувчи идораларга мурожаат қилиш;

жойлардаги давлат ҳокимияти идораларига, тиббиёт ва ҳуқуқни муҳофаза қилиш муассасаларига, бошқа давлат ва жамоат ташкилотларига болалар ҳуқуқлари ҳамда манфаатларини ҳимоя қилиш масалалари бўйича илтимосномалар билан мурожаат қилиш;

Ўзбекистон Республикаси қонунчилигида ҳалқ таълими тизими муассасалари ходимлари учун назарда тутилган рағбатлантириш ва имтиёзлардан фойдаланиш.

5.4. Психолог тарбияланувчилар, ўқувчилар, уларнинг оилалари ҳақидаги маълумотларнинг сир сақланишини таъминлайди ва қуйидагилар учун шахсан жавобгардир:

психологик ташхиснинг тўғрилиги, ташхис натижалари бўйича бериладиган тавсияларнинг асосланганлиги ва ўз фаолияти натижаларига;

иш фаолиятини режалаштириш, режалар ижросини таъминлаш, олинадиган натижалар ҳамда улар бўйича белгиланган тартибдаги ҳисоботларни тайёрлашга;

психологик маърифат, ташхис, психопрофилактика, коррекцион-ривожлантирувчи, маслаҳат тадбирларининг сифати ҳамда ўтказиш муддатларига риоя қилишга;

ўқувчилар (тарбияланувчилар) нинг ва таълим жараёни бошқа субъектларининг шахсий муаммоларига ҳамда ташхиси натижаларига оид психологик ва бошқа маълумотларнинг ошкор этилмаслигига.

VI. Ҳалқ таълими тизимида психологнинг касбий мақоми ва малака тоифалари

6.1. Психологнинг касбий мақоми ва малака тоифалари Ўзбекистон Республикаси Ҳалқ таълими тизимидаги барча турдаги таълим муассасаларида қўлланишини тартибга солувчи ушбу Низом билан белгиланади.

6.2. Таълим муассасалари психологларининг касбий мақоми ва малака тоифалари ўқитувчи-педагоглар касбий мақоми ва малака тоифаларига тенглаштирилади. Психолог бажарган иши учун иш ҳақи тўлаш тарификация ва иш ҳақини ҳисоблаб чиқишнинг ўқитувчилар учун белгиланган тартибига мос равишда амалга оширилади.

6.3. Психологларга базавий тариф ставкаларини белгилаш ва иш ҳақини ҳисоблаб чиқиш уларнинг малака тоифалари ва таълим муассасасининг турига кўра табақалаштирилган ҳолда амалга оширилади. Шунингдек, Директор жамғармасидан “синфдан ва мактабдан ташқари ишлари, муассасанинг ижтимоий ҳаётида қатнашиши ва ўқувчиларни касб-хунарга йўналтиришдаги фаолияти” учун иш ҳақига 15 фоизгача устама белгиланиши назарда тутилади.

6.4. Ҳалқ таълими муассасасининг штатдаги психологи учун маълумот даражасига ҳамда малака тоифаларига қуйидаги талаблар белгиланади: психолог – мутухассис, 2-тоифали психолог, 1-тоифали психолог, олий тоифали психолог

6.5. Психологларга малака тоифаларини белгилаш Ҳалқ таълими, Меҳнат ва аҳолини ижтимоий муҳорфаза қилиш вазирликлари ва Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Давлат тест маркази томонидан тасдиқланган ҳамда Адлия вазирлиги томонидан рўйхатдан ўтказилган “Раҳбар ва педагог кадрларни аттестациядан ўтказиш ва уларга малака тоифаларини бериш тартиби тўғрисида Низом” га мувофиқ амалга оширилади. (В проекте постановления нужно предусмотреть порученческий пункт для МНО)

VII. Психологик хизматни молиялаштириш, психологлар меҳнатини рағбатлантириш

7.1. Умумий ўрта таълим муассасаларида психолог штат бирликлари ўқувчи сонига нисбатан белгиланади, яъни ўқувчилар сони 500 нафаргача бўлган умумтаълим мактаблари учун 0,5 штат бирлиги, ўқувчилар сони 500 нафардан 1000 нафаргача бўлган мактаблар учун 1 штат бирлиги ва ҳар ортиб борган 500 нафар ўқувчилар сонига қўшимча 0,5 штат бирлиги ажратилади.

7.2. Психологнинг 1 штат бирлигига тўғри келадиган ҳафталик иш юкламаси 20 соатни ташкил этади. Таълим муассасанинг ҳар бир нафар психологи камида 0,5 штат бирлигида, энг кўпи 1,5 штат бирлигида ишлашига руҳсат берилади.

7.3. Таълим муассасаларидаги психологларнинг лавозим маошларини белгилаш, мукофотлаш ва моддий ёрдам кўрсатиш тартиби бошланғич синф ўқитувчилари (мактаб директорининг маънавий-маърифий ишлари бўйича ўринбосари) учун ўрнатилган тартибига тенглаштирилади ва шу асосда амалга оширилади.

7.4. Кўп йиллик меҳнатлари натижалари бўйича юқори натижаларга эришган психологлар Ўзбекистон Республикаси Халқ таълими вазирлиги ва Ўзбекистон Республикаси Ҳукуматининг мукофотларига тақдим этилади.